

Осьмук Н.Г.
к.п.н, доцент, доцент кафедри педагогіки,
Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка, м. Суми

Формування педагогічної свідомості майбутніх учителів у процесі вивчення історії національної освіти періоду Української революції 1917 – 1921 років

В світлі сучасних вимог до підготовки вчителя актуальним у процесі фахової підготовки є формування компетентної особистості. Сутність забезпечення якості професійної освіти за компетентісним підходом передбачає не лише набуття інструментальних, міжособистісних і системних компетентностей, а і формування професійної свідомості. Саме поєднання вказаних компонентів визначає здатність фахівця здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог певного етапу розвитку суспільства на визначеному рівні ефективності та професійного успіху із розумінням соціальної відповідальності за результати своєї діяльності в професійній сфері.

На думку одного із авторитетних дослідників педагогічної свідомості – І. Лернера, остання виступає певним культурно-історичним утворенням, у якому втілюється сукупність педагогічних ідей, поглядів, почуттів, цінностей, ілюзій, помилок в області виховання та освіти, під впливом яких суспільство здійснює педагогічну діяльність теоретичного або практичного характеру. Існують й інші точки зору щодо сутності педагогічної свідомості, проте, спільним залишається аксіологічний компонент, що передбачає поєднання цінностей, смислів, значень і перспектив майбутньої педагогічної діяльності.

Для нашої розвідки важливим є також той факт, що особливість педагогічної професії зумовлює подвійне значення педагогічної свідомості: як результату розвитку особистості самого вчителя, так і засобу виховання, розвитку й формування своїх учнів. Реалії сьогодення демонструють нагальну потребу в посиленні уваги до формування громадянськості як інтегрованої риси особистості кожного члена суспільства. У цьому контексті особливого значення набуває рівень сформованості таких особистісних рис і якостей майбутнього вчителя, як патріотизм, людяність, активна громадянська позиція, прагнення до збереження й збагачення найкращих національних традицій, здобутків духовної й матеріальної культури свого народу тощо.

Виховання громадянських якостей, як вважає О. Сухомлинська, – це емоційно-почуттєве прилучення дітей до різних форм знання, розуміння, діяльності й поведінки, спрямованих на прояви громадянськості. Зокрема до таких, як: любов до свого народу, краю, вітчизни, толерантність, демократизм, громадянська самосвідомість, громадянська гідність, громадянський обов'язок, громадянська відповідальність, громадянська мужність, громадянська діловитість, працелюбність, повага до законів держави, чужої думки тощо [с.3]. Найдавнішим і надієвішим методом виховання є, як відомо, особистий приклад. Зрозуміло, що вчитель, який не має й не виявляє громадянських, патріотичних рис не здатен сформувати їх у своїх учнів.

Формування у майбутніх педагогів уявлень про цінності й смисли професії, її призначення можливе лише в педагогічно орієнтованому середовищі. Сучасне педагогічне середовище не можна уявити без вивчення історії педагогіки, яка акумулює в собі багатовіковий досвід виховання й навчання підростаючого покоління, вчить зіставляти теоретичні погляди, процеси та явища педагогічної практики різних народів у різні часи, бачити та оцінювати тенденції їх розвитку, демонструє самовіддану працю просвітителів, учителів, освітніх діячів.

В історії української національної педагогіки є періоди, що за своїм значенням дорівнюють епохам. Саме до таких належить історія становлення й розвитку національної освіти й шкільництва за часів Української революції 1917 – 1921 років. У змісті сучасної навчальної дисципліни «Історія педагогіки» ознайомлення з розвитком освіти в добу

Української революції дає можливість простежити всі напрями формування національної освітньої галузі, генези педагогіки як теоретичної та практичної науки. До найбільш визначних серед них треба віднести такі:

1. Розробка концептуальних засад національної системи освіти. За короткий історичний період на основі національних ідей та традицій, теоретичних розробок прогресивних українських педагогів та освітніх діячів Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Драгоманова, В. Дурдуківського, О. Музиченка, І. Огієнка, С. Русової, С. Сірополка, І. Стешенко, Я. Чепіги та ін., творчого використання прогресивного педагогічного досвіду, реформаторських ідей Західної Європи та США було розроблено першооснови нової української національної школи – резолюції по принципу єдиної школи, резолюції по трудовій школі, що було узагальнено в Проекті єдиної школи на Україні, який створив ґрунтовний фундамент єдиної безкоштовної загальноосвітньої світської демократичної школи в Україні.

2. Створення державних органів управління освітою та формування з урахуванням тогочасних реалій освітньої політики. За часів діяльності Генерального Секретаріату та Міністерства народної освіти на українських землях послідовно здійснювалась політика переходу й пріоритетного розвитку національного шкільництва за визначеними принципами (див. вище), в тому числі й інших народів через розподіл шкіл між національностями на засадах поєднання державницьких начал з самоврядними в управлінні освітою. Визначними подіями в розвитку національної науки й освіти стали відкриття Науково-Педагогічної Академії, Української Академії Мистецтв, Української Академії Наук, прийняття Закону про українську мову як державну, про новий правопис.

3. Реформування системи освіти шляхом структурної перебудови закладів системи освіти: від створення єдиної початкової школи, оголошення безстанової гімназії загальноосвітньою середньою школою до початку реалізації «Проекту єдиної школи на Україні», що передбачав запровадження загальноосвітньої 12-річної школи. Одночасно з тим здійснювалась як широка українізація всіх шкіл шляхом викладання предметів українознавства (українська мова, література, історія та географія), так і відкриття українських початкових шкіл і гімназій, університетів.

4. Розробка науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу через укладення нових програм і підручників для початкової школи та з українознавства, укладання українських підручників, термінологічних словників тощо. Неухильна політика введення українознавчого шкільного компонента в усіх освітніх закладах. Варто підкреслити й демократизацію у відносинах зі школярами, заборону будь-яких форм примусу в школі та підтримку талановитих учнів шляхом призначення іменних стипендій.

5. Піклування про національні учительські кадри та підвищення їх статусу здійснювалось шляхом утворення професійних організацій та заходи щодо покращення матеріального становища. Підготовкою національних педагогічних кадрів займалися учительські курси, учительські семінарії (українські, польські, єврейські), народні університети, курси з українознавства, Народні університети. А відкриття Науково-Педагогічної Академії та створення українських державних університетів у Кам'янці-Подільському та Києві мало на меті забезпечити українську педагогічну науку й практику фахівцями вищого гатунку.

6. Здійснення широкої просвітницької роботи українознавчого характеру серед різних верств населення в умовах явного й прихованого супротиву розбудові національної системи освіти шляхом відкритих, безкоштовних курсів з українознавства, Народних університетів, що ставили за мету підняття загальноосвітнього, загальнокультурного рівня та національної самосвідомості.

Не зважаючи на складні умови політичного, соціально-економічного життя українські патріоти періоду революції 1917–1921 рр. віддано й заповзято працювали за для розбудови української національної системи освіти в умовах її державно-громадського реформування, що й на сьогодні є прикладом гідного служіння своєму народу та країні.